

**Grotius Centre
for International
Legal Studies**

De toekomst van het academisch publiceren in het cybertijdperk

Larissa van den Herik¹

Geachte Rector, geachte heer Hazewinkel, geachte collega's en studenten, geachte dames en heren,

We staan aan het begin van een nieuw jaar, met allemaal natuurlijk goede voornemens. Voor de studenten zal dit ongetwijfeld zijn om alle tentamens in één keer te halen en voor al mijn wetenschappelijke collega's en mijzelf is één van onze goede voornemens zonder meer het uitstekend scoren dit jaar op de Meijers-norm. Dit houdt in dat wij ons best zullen doen om veel te publiceren, onder andere in de op ons vakgebied gerenommeerde tijdschriften. En die tijdschriften, dames en heren, daar wil ik het vandaag met u over hebben. En met name de volgende vraag: Wat is de toekomst van wetenschappelijke tijdschriften in het tijdperk van internet en cyberspace?

De invloed van internet op ons leven is verstrekkend in vele opzichten. De discussie over vrije toegang via internet versus copyrights is een brede discussie die vele domeinen van onze maatschappij bestrijkt, met name waar het gaat om intellectuele of artistieke output. Rupert Murdoch denkt hierover na voor zijn New York Times. Radiohead, Coldplay en Madonna voor hun muziek en CD's, en U – de sterren van de wetenschap -zou hier ook over na moeten denken. Het lijkt immers geen twijfel dat de opkomst van internet en de intrede van het cybertijdperk een enorm effect heeft en zal hebben op de vorm en inhoud van onze wetenschappelijke tijdschriften en daarmee op onze publicatiecultuur. Dit is iets wat ons allen aangaat. Per slot van rekening is het zo, om met de woorden van onze voormalige decaan Stolker te spreken dat de “kwaliteit van een wetenschappelijke discipline goeddeels afhangt van de kwaliteit van haar publicatiecultuur.”

Mijn stelling is dat tijdschriften een belangrijke rol zullen blijven vervullen in onze juridisch-academische publicatiecultuur naast openbare webpagina's. Als hoofdredacteur van het *Leiden Journal of International Law*, zie ik internet niet als een bedreiging of een directe concurrent, maar als een kans. Een kans en een uitdaging om ons tijdschrift een nog wetenschappelijkere status te geven, om als tijdschrift iets te bieden wat het openbare

---

¹ Prof. dr. Larissa van den Herik is hoogleraar internationaal publiekrecht bij het Grotius Centre for International Legal Studies en hoofdredacteur van het *Leiden Journal of International Law*.

cyberdomein niet kan bieden. En misschien is het nog wel de grootste uitdaging om te zorgen dat studenten tijdschriften blijven lezen en gebruiken voor hun studie en hun scriptie en dat zij niet al hun informatie alleen van het vrije web halen.

Mijn betoog zal zich dus toespitsen op de rol en functie van tijdschriften in het open cyberdomein. Over de vorm kan ik vrij kort zijn. Beste aanwezigen, beste collega's, ik denk dat het een onontkoombaar feit is dat de tijd van traditionele, papieren tijdschriften binnenkort voorbij zal zijn. Het duurt niet lang meer voordat wij juridische tijdschriften, zoals het NJB, Themis en het Leiden Journal, in papieren vorm zullen zien als totems van het verleden, vergane glorie, relikwieën van een voorbije generatie. Het kan 10 jaar duren, 20 misschien, maar dan is het papieren tijdperk echt voorbij. Het werkelijke debat gaat dus niet over de vorm, maar over de inhoud en functie van tijdschriften. En dit woord "tijdschrift" zal dus wel op korte termijn een anachronisme worden, dit worden dan e-journals, maar vandaag gebruik ik het nog wel.

Waarom denk ik dat e-journals / tijdschriften niet opgeslokt zullen worden door het vrije open internet? Hierom: In de anarchistische omgeving van internet met zijn stortvloed aan informatie, zijn tijdschriften als een rots in de branding. Zij bieden het volgende: kwaliteitscontrole door middel van peer review, orde, continuïteit, traceerbaarheid en identiteit. Ik geloof dus in het voortbestaan van wetenschappelijke juridische tijdschriften, in digitale vorm, mits zij zich weten aan te passen aan de tijdsgeest en aan de vernieuwingen die internet met zich brengt.

De vernieuwingen die zich nu opdringen aan tijdschriften en waar zij mee worstelen kunnen we gieten in de vorm van de 3 volgende vragen:

- 1) Wat is de toegevoegde waarde van tijdschriften nog naast blogs, email alerts en elektronische nieuwsbrieven en zoekmachines?
- 2) Wat is de toegevoegde waarde van een tijdschrift naast openbare publicatiefora zoals SSRN?
- 3) Hoe moeten tijdschriften inspelen op het open access debate, zoals sterk gestimuleerd door NWO?

Kortom: Als we al deze nieuwe openbare publicatiemogelijkheden bezien, is er dan nog wel een plaatsje voor het tijdschrift als traditioneel academisch instituut? Ik zal nu met u deze 3 vragen doorlopen en samen enkele overlevingsstrategieën voor tijdschriften bepalen.

Een tussenbalans: op naar een taakverdeling tussen het open cyberdomein en wetenschappelijke tijdschriften

De claim dat juridische tijdschriften helemaal zullen verdwijnen is oud. Beroemd is vooral het artikel uit 1937 van Fred Rodell, getiteld Goodbye to Law Reviews, maar er zijn ook recentere claims die het verdwijnen van tijdschriften direct koppelen aan de opkomst van internet, zoals in 1996 een artikel van Bernard J. Hibbits. Deze twee artikelen zijn echter gerelateerd aan de Amerikaanse markt en derhalve niet direct van

toepassing op Europese of Nederlandse juridische tijdschriften. Amerikaanse Law Reviews werken op basis van een geheel ander businessmodel, en daarnaast worden zij geredigeerd door studenten en passen zij over het algemeen geen peer review toe. Dit heeft uiteraard gevolgen voor de kwaliteit en kwaliteitscontrole en het zal niet verbazen dat de kritiek van Rodell en Hibbitts met name op dit punt wordt toegespitst. Rodell en Hibbitts moedigen hun collega's dan ook sterk aan tot elektronische zelf-publicatie. Gewoon, hup, een afgerond artikel direct plaatsen op je eigen webpage op internet, of zelfs op facebook.

Een ander punt van kritiek dat wel direct relevant is voor Europese en Nederlandse tijdschriften, was dat papieren tijdschriften te langzaam publiceren en dus nu worden ingehaald door het open cyberdomein. Dit is mijns inziens moeilijker weerlegbare kritiek en de enige manier om aan deze kritiek tegemoet te komen is via elektronische publicatie. De meeste tijdschriften hebben deze stap allang gemaakt, maar de koppeling aan papieren versies vertraagd nog steeds, alsmede het redactieproces.

Dus waar staan wij nu? Met name in mijn vakgebied – het internationale recht – is het een onomkeerbaar feit dat de afgelopen jaren bepaalde taken van tijdschriften zijn overgenomen door concurrerende publicatiefora. Het gaat hierbij met name om de voorlichtende functie van tijdschriften. We zien de enorme opkomst van elektronische databases, voor nationaal recht zijn er betaalde zoekmachines zoals legal intelligence, en openbare juridische informatievoorzieners zoals JWB (Juridisch Wetenschappelijk Bureau), nieuwsbrieven, email alerts van rechtspraak.nl en specifiek voor het internationaal recht spelen blogs een belangrijke rol in informatievoorziening over nieuwe ontwikkelingen. De snelheid die met name blogs en email alerts bieden, bijvoorbeeld in geval van een nieuwe baanbrekende uitspraak, kunnen tijdschriften niet of nauwelijks evenaren. Zoals gezegd, ik zie dit niet als een bedreiging voor tijdschriften, maar juist als een kans. Een kans om zich sterker te richten op hun andere functie, die betreffende theorievorming. De tijd die nodig is in het redactie- en productieproces kan voor deze taak juist als positieve factor worden gezien. Degelijke theorievorming en analytische menselijke reflectie vereisen per slot van rekening tijd en distantie. Wij zien dus langzaam aan een bepaalde trend ontstaan die aanspoort tot een zeker werkverdeling tussen tijdschriften enerzijds en blogs, websites, email lists anderzijds; een onderscheid dat wellicht tot op zekere hoogte enigszins parallel loopt aan het onderscheid dat wij thans maken tussen wetenschappelijke publicaties en vakpublicaties.

Kortom de toegevoegde waarde van tijdschriften ten opzichte van blogs en dergelijke kan liggen in het ontwikkelen van een soort de facto werkverdeling waarbij tijdschriften zich richten op de langere, analytische en theoretiserende publicaties en het snelle internet op de korte annotaties en beschrijvende case notes.

Zelfpublicatie via SSRN versus tijdschriften

Maar waarom zouden wij zelfs voor een wetenschappelijk artikel een tijdschrift als publicatievorm kiezen, als het ook direct op internet kan worden geplaatst, bijvoorbeeld op openbare netwerken zoals SSRN, bepress of op de persoonlijke Leidse webpagina. Of zoals gezegd we kunnen onze artikelen ook direct delen met onze vrienden op facebook.

Het grote voordeel van het openbare cyberdomein en wereldwijde fora zoals SSRN is dat het debat wordt gefaciliteerd, en met name voor het recht – een discursieve grootheid, een intersubjectieve wetenschap – is dat natuurlijk van enorm belang. Om onze Leidse Faculteit goed op de internationale wetenschappelijke kaart te houden, denk ik zeker dat het goed zou zijn als wij onze eigen SSRN legal studies research paper series zouden lanceren.

Toch ben ik overtuigd van het voortgezet nut van tijdschriften naast SSRN. Contrasterend met elektronische zelfpublicatie op openbare netwerken, bieden tijdschriften het volgende: (ik heb het al gezegd) kwaliteitscontrole door peer review, orde, continuïteit, traceerbaarheid, identiteit. Een openbaar netwerk als SSRN daarentegen is te vergelijken met een anarchistische oceaan van informatie en artikelen, waarin het met name voor studenten niet eenvoudig is te bepalen wat hoogstaande wetenschappelijke artikelen zijn en welke artikelen een minder goede kwaliteit genieten. Gelet op het selecterend en regulerend vermogen van erkende toptijdschriften bieden zij vooralsnog een service aan de academische gemeenschap als publicatieforum voor wetenschappelijke output waarvoor nog geen alternatief bestaat. Maar het bestaansrecht van tijdschriften wordt daarmee wel heel duidelijk gekoppeld aan het bieden van kwaliteit, en dus aan het serieus implementeren van een peer review procedure. Bij het Leiden Journal hebben wij de praktijk van double blind peer review, waarbij een artikel eerst prima facie door de redactie wordt beoordeeld en vervolgens, indien goed genoeg, anoniem voor review wordt uitgestuurd. Commentaar van de 2 expert reviewers wordt dan op anonieme basis met de auteur gedeeld, en uiteindelijk bepaalt de redactie tot eventuele publicatie, mede op basis van de review reports. Peer review is in onze optiek dus niet review uitsluitend door de redactie. Peer review kan zeer efficiënt worden uitgevoerd en hoeft niet per se zeer verdragend te werken.

Dus ook ten opzichte van SSRN en andere vormen van elektronische zelfpublicatie zie ik een voortgezette toegevoegde waarde van tijdschriften die bovenal verbonden is aan de kwaliteitscontrole die tijdschriften en het redactieproces bieden, en hun selecterend vermogen.

Open access

Dan tot slot nog enkele opmerkingen over open access. Dit wordt sterk bepleit door NWO die in 2005 in Berlijn met andere onderzoeksfinanciers en subsidieverstrekkers een declaratie heeft ondertekend om open access te bevorderen. We zien een zelfde trend in andere domeinen. De CD's van Radiohead zijn bijvoorbeeld gratis downloadbaar. Met betrekking tot de wetenschap, is NWO van mening - zoals we kunnen lezen op de website - "dat onderzoeksresultaten verkregen met publieke middelen zo veel mogelijk openbaar toegankelijk dienen te zijn." Ik zie het belang van dit punt, maar voor niets gaat de zon op. Radiohead verdienen geld met concerten. Het produceren van een tijdschrift kost tijd en geld, en als dit niet via abonnementen wordt bekostigd moeten we omzien naar een ander financieringsmodel. Wij, redacteuren, steken veel tijd in tijdschriften wat betreft de inhoudelijke kant. Dit gebeurt veelal in de avonduren, en daar hangt geen prijskaartje aan. De overige technische en redigerende taken, en marketing neemt de uitgever voor zijn rekening, en daar hangt wel een prijskaartje aan. Onze uitgever,

Cambridge University Press, denkt na over nieuwe financieringsmethoden en zij hebben ons laatst voorgesteld om een nieuwe service aan auteurs te bieden, namelijk om open access af te kopen. Dat wil zeggen, een auteur kan 5000 euro betalen, en daarmee zijn artikel voorgoed openbaar toegankelijk maken. Is dit de juiste weg? Of moeten we de harde wetenschap volgen waar een bepaalde prijs gerekend wordt aan een ieder die een stuk indient voor het peer review proces? In de discussie over open access heeft Vandenbroucke, akademiehoogleraar en verbonden aan het LUMC, er wel op gewezen dat een dergelijke ontwikkeling naar open access waar auteurs moeten betalen, ook de macht van het publiceren in zekere zin naar de auteur verplaatst. Wie betaalt, bepaalt. Maar het mag natuurlijk nooit zo zijn dat het feit dat een auteur betaalt voor open access, de reden is om zijn artikel te publiceren... hier ligt een spanning. Open access betekent niet gratis. Ergens moet er iets betaald worden en de vraag is waar en door wie.

Recht als wetenschap

Blogs, SSRN, open access. We staan op dit moment middenin een storm van ontwikkelingen. De concrete vraagstukken die ik zojuist aan u heb voorgelegd, brengen ook een meer omvattende vraag aan de orde, namelijk in hoeverre veranderingen in onze publicatiecultuur doorspelen in onderliggende discussies over de wetenschappelijke status van recht als aparte discipline.

Dit debat naar de wetenschappelijkheid van onze discipline is niet nieuw. Al in zijn Weense inaugurele rede van 1868 overdacht Rudolf von Jhering het wetenschappelijk karakter van de rechtsgeleerdheid in zijn oratie getiteld *Ist die Jurisprudenz eine Wissenschaft?* Volgens Jhering was een belangrijke taak van de rechtswetenschap het veralgemeniseren en systematiseren van de rechtspraak. Ik kan natuurlijk niet anders in deze Meijerslezing dan de visie van professor Meijers met u delen ten aanzien van de relatie tussen de wetenschap en de praktijk. En deze visie was toch wel anders dan die van Von Jhering. Meijers benadrukte vooral de dienstbaarheid van de wetenschap aan de praktijk. Zijn oratie in 1910 begon met de volgende woorden, zoals ook aangehaald door Stolker in zijn NJB-artikel: “De rechtswetenschap heeft in de eerste plaats tot opgave de rechtspraktijk voor te lichten.”

Nu, meer dan 100 jaar na Meijer's oratie, kunnen wij wellicht grofweg stellen dat onze academische discipline drie nauw met elkaar verbonden hoofdtaken heeft, namelijk een theorievormende taak, een voorlichtende taak en een populariserende taak. Daaruit volgt het onderscheid dat wij thans plegen te maken in soorten publicaties, te weten (i) de wetenschappelijke publicaties die het geheel aan wetenschappelijke kennis vergroten (they increase the body of academic knowledge). Dit zijn artikelen die nieuwe denkkaders bieden, of nieuwe concept, nieuwe inzichten; (ii) de vakpublicaties, die vooral reproductief van aard zijn en tot doel hebben wetenschappelijke kennis te verspreiden (they disseminate academic knowledge), en dan de populariserende artikelen voor het grotere publiek. Tot nog toe hebben wetenschappelijke tijdschriften een platform gevormd ten aanzien van de 1^e twee soorten publicaties, de wetenschappelijke publicaties en vakpublicaties. Met andere woorden, tot op de dag van vandaag vervullen wetenschappelijke tijdschriften functies ten aanzien van twee taken van de wetenschap, namelijk de theorievormende taak en de voorlichtende taak. Ik zou redacties willen

aanmoedigen zich in dit cybertijdperk vooral op de eerste taak te richten, de theorievormende taak. Tijdschriften zijn en blijven het aangewezen publicatieforum voor wetenschappelijke artikelen, terwijl vakpublicaties meer en meer overgenomen zullen worden door alternatieve publicatiemogelijkheden die het internet biedt.

In de discussie naar de wetenschappelijke status van het recht is daarnaast veel aandacht uitgegaan naar de methoden van rechtswetenschappelijk onderzoek en naar de vraag hoe kwaliteit kan worden bepaald bij gebreke aan harde objectieve standaarden. En hier zien we weer de belangrijke rol die tijdschriften kunnen spelen.

Conclusie

Ik concludeer. De rechtswetenschap – dat zijn u en ik. Wij dienen na te denken over de invloed van internet en het open cyberdomein op de dynamiek van onze publicatiecultuur. Vragen in hoeverre er een rol is weggelegd voor tijdschriften in het cybertijdperk en wat de implicaties zijn van een trend naar open access zijn vragen die ons allen aangaan. Het begin van het jaar is een moment om de nog onbekende toekomst met een bepaalde frisheid tegemoet te treden; een moment om nieuwe deuren te openen en vragen en ideeën op te werpen. Ik heb betoogd dat internet niet een bedreiging vormt voor tijdschriften maar een kans en een aanmoediging. Een kans om zich verder te ontwikkelen en zich bovenal te richten op de publicatie van wetenschappelijke, theorievormende artikelen. En een aanmoediging om dit te doen onder de strengste kwaliteitseisen, want dit is de toegevoegde waarde van tijdschriften ten opzichte van het open cyberdomein. Dit betekent dat alle tijdschriften zouden moeten werken met peer review, externe peer review wel te verstaan. Onder die voorwaarden bestaan er bloeiende vooruitzichten voor onze tijdschriften en zie ik de toekomst van tijdschriften als de belangrijkste publicatiefora voor hoogstaande wetenschappelijke studies met vertrouwen tegemoet. Ik dank u voor uw aandacht.